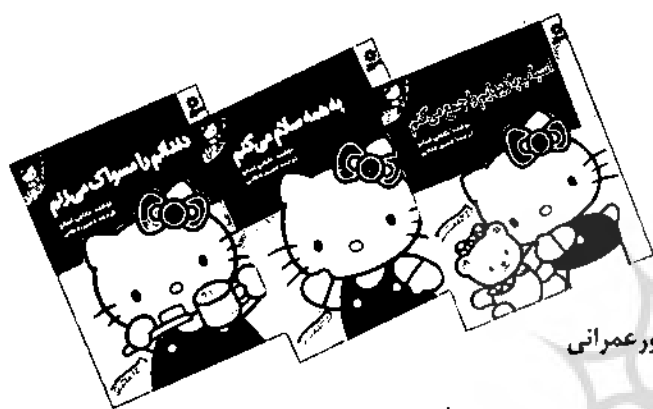
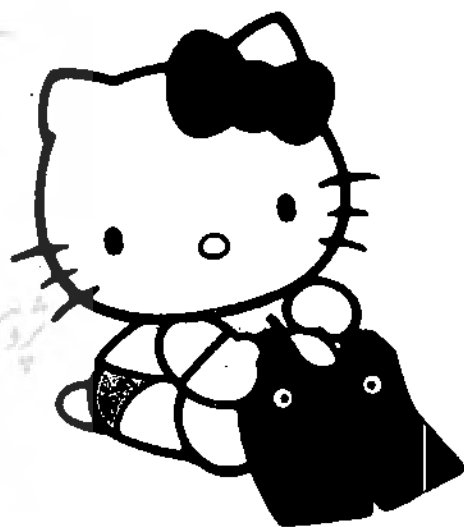
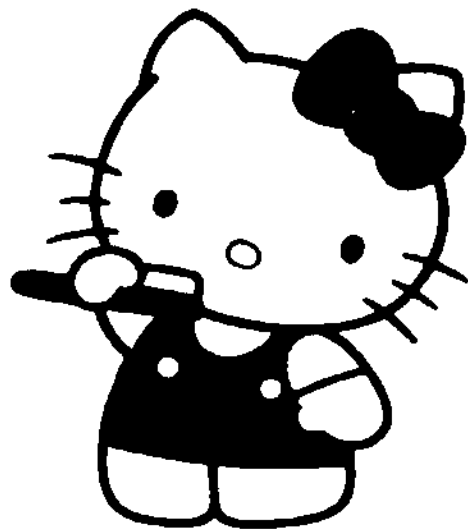

اگر بدانی، می توانی

روح الله مهدی پور عمرانی

- عنوان کتاب: تو هم می توانی (۶ جلد)
- نویسنده: نانامی اسانو
- مترجم: حسین فتاحی
- ناشر، قدیانی، کتاب های بنفشه
- نوبت چاپ: اول - ۱۳۷۹
- شمارگان: ۱۱۰۰۰ نسخه (هر جلد)
- تعداد صفحات: ۱۶ صفحه (هر جلد)
- بهای: ۲۵۰ تومان (هر جلد)

شهری را مورد خطاب قرار می دهد. این مجموعه، شامل این مجلدات است:

۱- دندانم را مسواک می زنم

دخترکی به نام «کتی» هنگامی که در پارک بازی می کند، دندان هایش درد می گیرد. معلوم می شود که بعد از خوردن غذا، دندان هایش را مسواک نزده است. مادر در علت درد گرفتن دندان های کتی، به «ریزه های باقی مانده غذا» در لابه لای دندان ها اشاره می کند. دخترک، پیشنهاد می کند به خانه برگردند تا دندان هایش را مسواک بزند. در پایان، معلوم می شود که کتی از آن روز، بعد از هر نوبت غذا خوردن، دندان هایش را مسواک می زند و این رفتار را به دوستان خود نیز سفارش می کند.

نویسنده در این جلد از کتاب، با خلق قصه ای کوتاه و

عمومیت نیز برخوردار است. هرچند در کشور ما همه کودکان شهری و روستایی، به لحاظ موقعیت های اجتماعی و اقتصادی و خاستگاه خانوادگی، هنوز از موقعیت های برابر برخوردار نیستند و سهم بری یکسانی از امکانات علمی و تربیتی ندارند، به طور متوسط نسبت به گذشته، پیشرفت های قابل توجهی صورت گرفته است. به زبانی دیگر، هنوز برای بسیاری از «کتی» های ما، مسئله اصلی نان است نه طریقه مسواک زدن و یا چگونگی «به همه سلام کردن» و یا «اسباب بازی را جمع کردن». با وجود این، برای کودکان طبقه متوسط و مرفه، وسایل سرگرمی و آموزشی از قبیل کتاب، اسباب بازی، تلویزیون، رایانه و... به مقدار کافی وجود دارد. ماجراهای مجموع شش جلدی «تو هم می توانی» بیشتر کودکان طبقات متوسط و مرفه

دست کم، از یک نظر می توان گفت خوشا به حال کودکان امروز!

کودکان دیروز، اگر هوای سالم، غذای سالم، محیط آرام، طبیعت بکر و فرصت بازی داشتند، کودکان امروز، اسباب بازی های گوناگون و سرگرمی های رنگارنگ و وسایل آموزشی بسیاری در اختیار دارند. کودکان دیروز، نه کتاب و مجله داشتند و نه تلویزیون و رایانه و کلاس های آموزشی متنوع که امروزه در خدمت و اختیار کودکان هست. امروزه، نیمی از کتاب های منتشره در طول سال، متعلق به کودکان است.

آموزش های رفتاری و علمی کودکان دیروز، بیشتر به سلیقه پدر و مادر و آموزگاران و علاقه آنان بستگی داشت. اما امروزه، روش تعلیم و تربیت، علاوه بر روشمندی، از

بسیار ساده و روان، بر مسئله مهم «بهداشت فردی» و مشخصاً بر «بهداشت دهان و دندان» تاکید می‌کند. مادر «کتی» در بیان علت درد و خرابی دندان، واقعی‌ترین و علمی‌ترین علت را بازگو می‌کند.

۲- به همه سلام می‌کنم

نویسنده در کتاب دوم، همان دخترک (کتی) را نشان می‌دهد که در اثر سلام کردن (ارتباط برقرار کردن) به آدم‌ها و گل‌ها و جانوران دیگر، روحیه‌ای شاد و اعتماد به نفس پیدا می‌کند. نویسنده با زبانی ساده و جملاتی کوتاه، موضوعی مهم و اخلاقی را که ریشه در روان آدمی دارد، رازگشایی می‌کند.

هزار آن روز به بعد، کتی هر جا می‌رفت، به همه بچه‌ها می‌گفت:

... به همه سلام کنید! وقتی سلام می‌کنید احساس خیلی خوبی دارید. وقتی دیگران جواب سلام شما را می‌دهند، شما هم خوشحال می‌شوید.»

۳- اسباب‌بازی‌هایم را جمع می‌کنم

در این قصه، نویسنده با بیانی غیرمستقیم و از زبان اسباب‌بازی‌ها، انضباط را به کودک می‌آموزد. در این جلد از داستان‌های به هم پیوسته، نویسنده با نمایش اعتراض اسباب‌بازی‌ها و پوزش‌خواهی «کتی»، تغییر رفتار را به آسانی نشان می‌دهد.

تأکید بر نظم و انضباط، در اثر تکرار، به صورت یک اندرز و دستور درآمده است و چون روح حساس کودک، با لحن خشک و خشن نصیحت‌گر و زبان کلیشه‌ای و تکراری اندرزدهنده میانه خوشی ندارد، کارایی و اثربخشی لازم و بایسته را ندارد، اما اگر همین تأکید و دعوت به رعایت نظم و انضباط، از زبان یک موجود بی‌جان و مخصوصاً از زبان همبازی کودک (اسباب‌بازی) بیان شود، اثربخشی و کاراست.

۴- خودم لباسم را می‌پوشم

نویسنده، در قصه‌ای روان و برای پرهیز از مستقیم‌گویی، روش پوشیدن لباس را از زبان لباس‌ها، به «کتی» می‌آموزد و به این طریق، مقوله «رشد» را بررسی می‌کند.

۵- خوردنی‌ها را دوست دارم

«کتی» شخصیت اصلی و مشترک کتاب‌های مجموعه، هویج و فلفل شیرین دوست ندارد. برای همین سرما می‌خورد. شب در خواب می‌بیند که صدایی به او می‌گوید باید هویج بخوری، فلفل شیرین بخوری تا قوی شوی و بیمار نشوی. و او بعد از بیدار شدن، غذاها و میوه‌هایی را که مادرش آماده کرده، می‌خورد.

مسئله تغذیه و نقش آن در رشد جسمانی و عقلانی کودک، در قالب قصه‌ای کوتاه و ساده و به زبانی کودکانه و باورپذیر، بیان شده است.

۶- خودم به دستشویی می‌روم

نویسنده در این کتاب، یک بار دیگر به رشد کودک و استقلال‌خواهی او پرداخته، بر جنبه‌های روانی و اعتماد به نفس در کودک، تأکید می‌کند.

بنابراین، مجموع شش جلدی «تو هم می‌توانی» در

حوزه ادبیات روان‌شناسی و تربیتی جای می‌گیرد. به همین دلیل، با آن که از ریختی داستانی برخوردار است، اما از آن جا که تکیه اصلی و «گرانیگاه» پیام کتاب، بر شانه آموزش و پرورش (تعلیم و تربیت) سنگینی می‌کند، در ردیف کتاب‌های علمی-آموزشی است. نظر به این که این کتاب‌ها و کتاب‌های مشابه برای کودکان خصوصاً کودکان پیش از دبستان، لازم و مفید است و باید به فراوانی چاپ و در اختیار کودکان قرار داده شود، نگاه کارشناسانه و نقد و بررسی آنها نیز ضرورت خاص خود را پیدا می‌کند.

آیا صرف این که فلاں کتاب، علمی است، کافی است تا از نقد آن صرف‌نظر شود؟ آیا نقد فقط مخصوص کتاب‌های شعر و داستان است؟

آن چه مسلم است، گستره نقد باید موضوعات گوناگون علمی، ادبی، هنری و... را دربر گیرد.

کتاب‌های مجموعه «تو هم می‌توانی» با هر انگیزه، خاستگاه و موقعیت اقتصادی و اجتماعی نویسنده آن که

فلاسفه پیرو مثل افلاطونی، بیش از آن که به «آموزش» یاور داشته باشند، به «یادآوری» و «بازآموزی» معتقدند. بنابراین، یادآوری نکات آموزش رفتاری و اخلاقی، در راستای آموزش عمومی قرار می‌گیرد. نکته دیگر این که نحوه آموزش پدرها و مادرها و حتی مربیان آموزش و تربیتی، چقدر درست و مناسب است؟

درستی و نادرستی شیوه آموزش به کودکان را چه کسانی باید ارزیابی کنند؟ آیا زمان آن نرسیده است که کودکان، به ارزیابی آموزش‌های مربوط به خود بپردازند؟ شاید در پاسخ گفته شود که چنین کاری عملاً از سوی کودک امکان‌پذیر نیست. اما آیا اگر نویسنده‌ای با یاری دانش رفتاری و یا حتی با کمک عنصر خیال، به دنیای کودک برگردد و از چشم یک کودک، نحوه آموزش‌هایی را که به او و هم‌سن و سال‌های او داده می‌شود، ارزشیابی کند، در بازنگری رفتار آموزش‌دهندگان و پدران و مادران، گام مهمی به‌شمار نمی‌رود؟

تا به کی باید کودک، ساکت باشد و مطیع و گوش به فرمان و پدران و مادران و مربیان آموزشی، فعال مایشا باشند و گمان کنند که هیچ نوع کاستی و کجی در رفتارهای آنان و در آموزش‌های آنان نیست؟

این کار (کار نقد رفتار بزرگان از سوی کودکان) می‌تواند با کمک عناصر داستانی در حوزه ادبیات آغاز شود. کمترین فایده این کار، این است که بزرگان به خود می‌آیند و در رفتارها و شیوه‌های آموزشی خود، شک و سپس بازنگری می‌کنند. برای رسیدن به این مرحله نیز هیچ ابزاری بهتر و کاراتر از ابزار «غیرمستقیم‌گویی» قصه و داستان نیست. پس با این نگاه هم که شده مجموعه شش‌جلدی «تو هم می‌توانی» بیش از آن که به کار کودکان بیاید مورد استفاده بزرگان (پدر و مادر و مربیان آموزشی) قرار می‌گیرد.

پرسش‌های اساسی که در این خصوص باید به ذهن پژوهشگر هر مربی خطور کند، این است که:

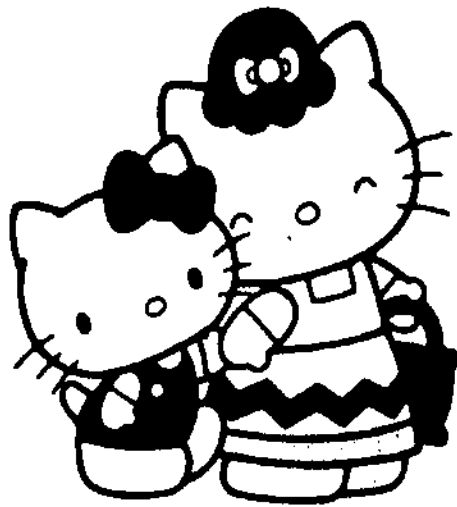
۱- از چه ابزاری برای آموزش استفاده

کنیم؟

۲- آیا این ابزار، مناسب‌ترین ابزار است؟

روش‌های سنتی و اندرزگرایانه و دستوری، نه تنها تغییرات رفتاری مطلوب و اثربخشی در کودکان پدید نمی‌آورد، بلکه مطالعات رفتارشناختی نشان می‌دهد که این شیوه کهن و سنتی، همواره تأثیرات عکس داشته است. ریشه این فرایند را باید در زوایای سرشتی و لایه‌های پنهانی ذات آدمی که علی‌رغم پیشرفت‌های دانش رفتارشناسی، هنوز ناشناخته مانده جست و جو کرد. اندازه‌گیری‌های کاربردی، حاکی از آن است که علت اصلی ناکامی اندرز و هشدارهای تربیتی، در شیوه و ابزار آموزش نهفته است؛ یعنی هرچه بیان مستقیم‌تر باشد، تأثیر آن در مخاطب کمتر خواهد بود. بنابراین، روش‌ها و ابزارهای غیرمستقیم مانند شعر و داستان، تاکنون مناسب‌ترین وسیله آموزش‌های رفتاری و تربیتی و اخلاقی به حساب می‌آیند. در حوزه‌های درک و دریافت کودک، اساساً از چند راه می‌توان به صورت غیرمستقیم،

تصویرها،
در عین سادگی،
زیبا و متناسب با متن کتاب
و برای مخاطبان قابل درک
و دریافت است.
رنگ‌های به کار رفته
در رنگ‌آمیزی طرح روی جلد،
چشم‌نواز و دلخواه است

روش‌های سنتی و اندرزگرایانه
و دستوری، نه تنها تغییرات رفتاری
مطلوب و اثربخشی در کودکان
پدید نمی‌آورد،
بلکه مطالعات رفتارشناختی
نشان می‌دهد که این شیوه کهن
و سنتی، همواره تأثیرات عکس
داشته است

۲ - روی جلد همه کتاب‌های مجموعه «تو هم
می‌توانی» برای مشخص کردن گروه سنی مخاطب، از
عبارت «برای ۲ تا ۶ ساله‌ها» استفاده شده است که
کژتابی معنایی دارد. معنی این عبارت، زمانی درست
دریافت خواهد شد که گفته یا نوشته شود:

«برای دو ساله‌ها تا شش ساله‌ها». و یا عبارت‌های
دیگری که منظور نویسنده یا ناشر را بدون هیچ‌گونه
تعبیر و تفسیری به ذهن متبادر کند.

وقتی می‌گوییم «برای ۲ تا ۶ ساله‌ها» یکی از معانی
که به ذهن می‌رسد، این است که انگار این کتاب‌ها
فقط برای ۲ نفر از کودکان شش ساله مناسب است.

۳ - مترجم در ویرایش نثر ترجمه‌ای خود، دقت
بایسته به کار نبرده است. به عنوان مثال، به چند نمونه
اشاره می‌کنیم:
نمونه اول:

«مامان کتی، دندان او را نگاه کرد و گفت...» در جلد
اول، چندین بار از زبان نویسنده، واژه مامان تکرار شده
است، درحالی که به جز در مورد دیالوگ، نویسنده باید از
ضبط درست و شکل رسمی واژه استفاده کند. در همین
جلد نیز بارها واژه مادر به کار رفته است. ضمناً کودک
فقط یک دندان در دهان ندارد. پس باید گفت دندان‌ها
جالب‌تر آن که در جلد دوم می‌خوانیم:

بصری نیز برخوردار می‌شوند. نگرانی بیشتر مریبان
تربیتی، درباره رابطه کودکان و این گونه آموزش‌ها،
جنبه‌های بدآموزی و خشونت‌بار و غیرارزشی است و
این امر، میزان مدیریت خانواده و مدرسه و هنجارهای
اجتماعی را در کودکان، به طرز نگران‌کننده‌ای کاهش
می‌دهد.

کتاب‌های «تو هم می‌توانی» از زبان گیرا و اثربخش
تصویر نیز استفاده کرده است. تصویرها، در عین سادگی،
زیبا و متناسب با متن کتاب و برای مخاطبان قابل درک
و دریافت است. رنگ‌های به کار رفته در رنگ‌آمیزی
طرح روی جلد، چشم‌نواز و دلخواه است.

در کنار آن چه گفته شد، نارسایی‌هایی در این
مجموعه دیده می‌شود که یادآوری آن برای تهیه‌کنندگان
و نویسندگان و مترجمان این گونه آثار، در ادامه کار مفید
خواهد بود. در این جا، به چند نمونه از نارسایی‌های این
مجموعه اشاره می‌کنیم:

۱ - از آن جا که کتاب‌های مجموعه مورد بحث،
ترکیبی از دو زبان «متن» و «تصویر» است و تصویر در
کتاب‌های کودکان، از کارایی بالایی برخوردارند، نام تصویر
کتاب‌ها، به عنوان «پدیدآور» و خالق بخش مهمی از
کتاب، در شناسنامه کتاب نیامده است.

در نظام فکری و ذهنی او وارد شد و دگرگونی‌های دلخواه
پدید آورد. این راه عبارتند از:

آ- شعر

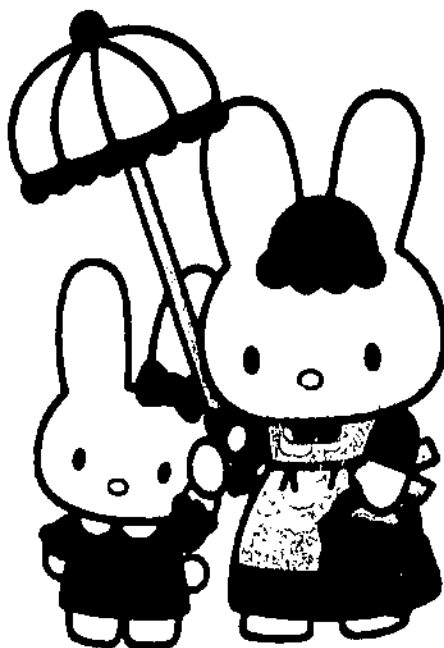
این ابزار، مهارت کودک را در زبان‌آموزی و واژه‌دانی
بالا می‌برد و به دلیل برخورداری از قابلیت بسیار خوب
موسیقی، در ذهن کودک نقش می‌بندد. شعر، یک ابزار
شنیداری است.

ب- قصه و داستان

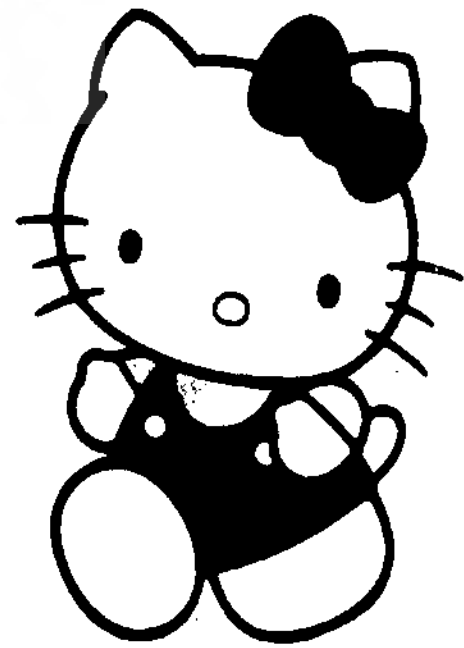
این وسیله، مهارت کودک را در سخن‌وری و
دنیالگری ماجرا و در نتیجه، توانایی تجزیه و تحلیل از
رویدادها افزایش می‌دهد. با این همه، باز هم یک ابزار
صرفاً شنیداری است.

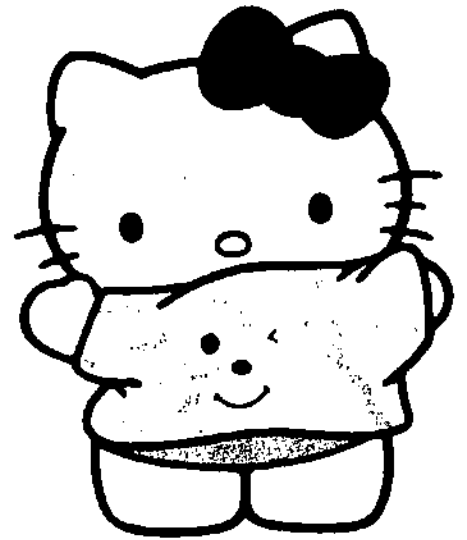
پ- نمایش

این ابزار که شامل تئاتر، فیلم و نقاشی می‌شود، از
ابزارهای بسیار تأثیرگذار و دیداری-شنیداری است.
هنگامی که کودک رویدادی را می‌بیند، مسلماً میزان و
زمان نگهداری آن در حافظه و پایگامی ذهن او افزایش
می‌یابد. برای همین است که می‌گویند: «شنیدن کی
بود مانند دیدن». و باز برای همین است که کودکان
امروز، به طرز نگران‌کننده‌ای، تحت‌تأثیر کارتون‌ها و
فیلم‌های تلویزیونی‌اند؛ زیرا علاوه بر شنیدن، از حظ

کتاب‌های مجموعه
«تو هم می‌توانی» با هر انگیزه،
خاستگاه و موقعیت اقتصادی و اجتماعی
نویسنده آن که نوشته شده باشد،
با رویکردی آموزشی و تربیتی
و با استفاده از ابزار قصه که شعاری
و دستوری نیست، فراهم آمده است
و نیاز به آن در جامعه ما که
روز به روز به سوی شهرنشینی
و گسترش طبقات متوسط
پیش می‌رود، احساس می‌شود

تقدیر
پدری

○ حسین شیخ الاسلامی

شعر فولکلور همیشه شعر کودک نیست

- عنوان کتاب: علی کوچیکه (به علی گفت مادرش روزی...)
- شاعر: فروغ فرخزاد
- تصویرگر: مهردادخت امینی
- ناشر: خانه ادبیات
- نوبت چاپ: اول - ۱۳۷۹
- شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه
- تعداد صفحات: ۱۶ صفحه
- بها: ۴۰۰ تومان

«کتی به اتاق بابا و مامانش رفت. مادر، اتاق را تمیز می کرد. کتی گفت: سلام پدر جان! سلام مادر!»
جای کودک و نویسنده، هنگام ادای کلمه مادر و مامان، عوض شده است!
این جابه جایی، در همه مجلدات، کم و بیش دیده می شود.
نمونه دوم:

«کتی گفت: سلام خورشید خانم! صبح به خیر.»
و در جایی دیگر می خوانیم:
«کتی به گل ها گفت: سلام گل های زیبا [!] سلام پرنده های خوش آواز.»
در گزاره های بالا، از نشانه های نگارشی و سجاوندی، در جای مناسب خود استفاده نشده است. در جمله نخست نمونه دوم، بعد از شبه جمله «صبح به خیر»، نشانه شبه جمله که مانند نشانه تعجب و خطاب است، باید گذاشته شود.

هم چنین، در جمله دوم نیز بعد از گل های زیبا، نیاز به نشانه خطاب و شبه جمله احساس می شود و در پایان گزاره «سلام پرنده های خوش آواز»، به جای نقطه باید نشانه شبه جمله (!) را به کار برد.

شاید در نگاه اول، این کاستی ها و نارسایی ها، قابل چشم پوشی به نظر آید، اما نویسنده در کنار قصه گوئی، وظیفه آموزش زبان و شکل ادای درست جمله را نیز برعهده دارد و باید رسالت زبان آموزی را به درستی به انجام برساند. زبان یک نظام است و از واژه و صدا و شکل و نشانه تشکیل شده است. یک نویسنده (و یا مترجم) بیش از هر کسی باید به این نکته های باریک تر از مو توجه کند.

پانویست ها:

- * نام شخصیت اصلی مجموعه مورد بحث «تو هم می توانی»
- ۱- به همه سلام می کنم/ نانه می آسانو/ مترجم حسین فتاحی/ کتابهای بنفشه/ چاپ اول ۱۳۶۹/ صفحه ۱۶.
- ۲- دندانم را مسواک می زنم/ همان/ صفحه ۴.
- ۳- به همه سلام می کنم/ پیشین/ صفحه ۶.
- ۴- پیشین/ صفحه ۳.
- ۵- پیشین/ صفحه ۴.

شده زیاد با استقبال کودکان مواجه نشود، اشتباهی است که تنظیم کنندگان آنها مرتکب شده اند و آن، این همانی ادبیات فولکلور و ادبیات کودک است. این درست که شاید ادبیات فولکلور و بخشی از ادبیات کودک، زبانی مشترک و نزدیک به هم داشته باشند، اما از نظر محتوا و تصاویر و عناصر متن، بین این دو نوع ادبی، تفاوت بسیار است.

بحث راجع به این که آیا اصلاً به علی گفت مادرش روزی... شعر فولکلور محسوب می شود یا نه را به قسمت های میانی موقوف می کنیم، اما مثلاً پریا را که کاملاً شعر فولکلور محسوب می شود نیز نمی توان جزو ادبیات کودک به حساب آورد.

ادبیات کودک، همراه با زبان ساده اش، تصاویر ساده ای نیز دارد. در این نوع، اصل بر طرح است و روایت تا حد امکان باید به دور از پیچیدگی باشد. خواننده که کودکی نوباست، نباید خط اصلی را از دست بدهد و سرانجام این که داستان و از آن مهم تر، شعر کودک باید برای کودک نوشته شده باشد و مؤلف، از ابتدا این امر را در نظر بگیرد.

قربانی اخیر کار سنجیده خانه ادبیات، شعر به ظاهر فولکلوریک فروغ فرخزاد «به علی گفت...» است. من متعجبم که چرا منتقدان ما توجه کافی به این شعر نکرده اند و حتی برخی از آنان، با اشتباهی شگفت انگیز،

در این بازار آشفته کتاب کودک که از حسنی تا آرش کمانگیر در آن یافت می شود، همین که گروهی به پاخاسته اند تا بلکه این وضع نابه مامان را ترتیب بخشند و سیر قهقراپی ادبیات کودک را تغییر جهت دهند، خود جای تحسین و تکریم دارد. اما ای کاش این نیت نیک، همراه با عملی سنجیده بود تا به هدف در نظر گرفته شده بینجامد.

انتشارات خانه ادبیات، از سال پیش، اقدام به انتشار شعرهای فولکلور دهه چهل و پنجاه، به عنوان ادبیات کودک و با نوع و قطع ویژه این قشر کرده است. از این مجموعه، اکنون پنج کتاب در دسترس علاقه مندان قرار دارد: پریا (احمد شاملو)، بچه های ننه دریا (احمد شاملو) قصه مردی که لب نداشت (احمد شاملو)، آرش کمانگیر (سیاوش کسرائی) و علی کوچیکه یا همان به علی گفت مادرش روزی (فروغ فرخزاد).

شاید دو کتاب اول نسبتاً قابل قبول باشند، اما آثار بعدی جز ملمه ای ناسازگار از تصاویر کودکانه و شعر بزرگسالانه، از کار در نیامد که نه به درد کودکان می خورد و نه برای بزرگسالان مناسب است.

قبل از صحبت راجع به کتاب، علی کوچیکه که موضوع این مقاله است، بد نیست نکاتی مطرح شود که به کل مجموعه برمی گردد.
به نظر می آید اشکال اصلی این کتاب ها که باعث